

---

## OD ČIPK K VEZEM

### Razstava *Čipkaste vezi* v razstavnici hiši Slovenskega etnografskega muzeja

Janez Bogataj

249

---

#### Izkaznica razstave:

**Ime:** Čipkaste vezi

**Vrsta:** občasna pregledna razstava

**Lokacija:** Slovenski etnografski muzej

**Čas:** junij do december 2016

**Avtorica:** Janja Žagar v sodelovanju z Afrodito Hebar Kljun (OIDFA)

**Strokovni sodelavci:** Marjetka Balkovec Debevec (Slovenski šolski muzej), Mojca Ferle (Mestni muzej Ljubljana), Mirjam Gnezda Bogataj (Mestni muzej Idrija), Maja Hren Brvar (Pokrajinski muzej Maribor), Rok Klemenčič (Muzej Žiri), Darko Knez (Narodni muzej Slovenije), Katja Mohorič Bonča (Muzej Železniki), Tina Novak Pucer (Pokrajinski muzej Koper), Irena Potočnik (Muzej krščanstva na Slovenskem), Helena Rant (Gorenjski muzej Kranj), Monika Rogelj (Gorenjski muzej Kranj), Sonja Kogej Rus (Slovenski etnografski muzej), Polona Sketelj (Slovenski etnografski muzej), Mojca Šifrer Bulovec (Loški muzej Škofja Loka), Nena Židov (Slovenski etnografski muzej); Marija Jenko, Arijana Gadžijev, Tanja Nuša Kočevar, Vera Sešlar Založnik (Naravoslovnotehniška fakulteta, Ljubljana), Jana Mršnik (Fakulteta za dizajn, Trzin), Sonja Šterman, Silva Kreševič Vraz (Fakulteta za strojništvo, Maribor); Irena Benedičič (Čipkarska šola Železniki), Metka Fortuna (Čipkarska šola Idrija), Petra Novak (Čipkarska šola Žiri), Mira Časar (Društvo klekljaric Koroške), Stana Frelj (Klekljarsko društvo Marjetica Cerkno), Tanja Mlinar (Klekljarsko društvo Žiri); Vane Krajšek (Zveza tabornikov Slovenije), Simona Strgulc Krajšek (OIDFA); Sara Šabjan (Rampa Lab).

**Drugi sodelujoči:** Manca Ahlin, Ksenija Baraga, Metod Črešnar, Elena Fajt, Afrodita Hebar Kljun, Vida Kejžar, Tina Koder Grajsar, Jana Mršnik, Urh Sobočan; Tanja Oblak, Vladimira Berlič, Marcela Horvat, Lucija Jankovec, Mojca Košir, Peter Movrin; članice Klekljarskega društva Cvetke Žiri, Klekljarskega društva Marjetica Cerkno, Društva klekljaric Koroško; udeleženci /udeleženske projektov, predstavljenih na razstavi: Klekljane rože za brezjansko Marijo Pomagaj, Zlate

roke, Taborniška čipka, Rastline Slovenije v čipki, Projekt sodelovanja med študenti oblikovanja in idrijskimi klekljaricami, ElektroČIPKA.

**Grafično oblikovanje:** Eda Pavletič

**Jezikovni pregled:** Vilma Kavšček

**Prevod v angleški jezik:** Nives Sulič Dular

**Restavriranje predmetov:** Ana Motnikar, Jožica Mandelj Novak, Vilma Kavšček.

**Tehnična izvedba razstave:** Silvo Lipovšek, Ana Mesarič, Miha Zupan, Jure Rus; RPS d.o.o.

**Interaktivne vsebine za obiskovalce, programi in delavnice za otroke in odrasle:** Sonja Kogej Rus.

**Komunikacijska služba:** Nina Zdravič Polič, Maja Kostric Grubišič, Jure Rus.

**Gradivo za razstavo:** Slovenski etnografski muzej; **drugi muzeji:** Gorenjski muzej Kranj, Loški muzej Škofja Loka, Mestni muzej Idrija, Mestni muzej Ljubljana, Muzej krščanstva na Slovenskem, Muzej Železniki, Muzej Žiri, Narodni muzej Slovenije, Pokrajinski muzej Koper, Pokrajinski muzej Maribor, Slovenski šolski muzej; **šole:** Čipkarska šola Idrija, Čipkarska šola Železniki, Čipkarska šola Žiri; **fakultete:** Oddelek za oblikovanje tekstilij na Naravoslovnotehniški fakulteti v Ljubljani, Katedra za oblikovanje tekstilij na Fakulteti za dizajn v Trzinu, Oddelek za tekstilne materiale in oblikovanje na Fakulteti za strojništvo Univerze v Mariboru; **društva:** Društvo klekljaric Koroške, Klekljarsko društvo Cvetke Žiri, Klekljarsko društvo Marjetice Cerkno, Mednarodna organizacija za klekljano in šivano čipko (OIDFA), Zveza tabornikov Slovenije; **druge institucije in iniciative:** Center za idrijsko dediščino, Frančiškanski samostan Brezje, Pletiljstvo Draž, Rampa Lab; **posamezniki:** Manca Ahlin, Ksenija Baraga, Metod Črešnik, Afrodita Hebar Kljun, Vida Kejžar, Tina Koder Grajzar, Jana Mršnik, Urh Sobočan; darovani predmeti **Moja čipka:** Irena Kovač, Maja Bizjak, Tončka Stanonik, Simona Strgulc Krajšek, Vanja Venturini, Mara Juvancič, Jožica Goršič; posojeni predmeti **Čipka kot spomin:** družina S. F., Ana Motnikar, Zarja Grgič, Zlata Hribar, Danijela Kočila, Darija Kutin, Jelena Zabukovec.

\*

Kadar danes slišimo besedo čipka, najprej pomislimo na predmet. Torej načrten preplet niti, ki so lahko prt, obleka ali njen del, nakit, že nekaj časa tudi slika, vedno bolj tudi prostorski objekt ali instalacija, poslovno in protokolarno darilo in še bi lahko našteval. Razstava *Čipkaste vezi*, ki je bila na ogled v Slovenskem etnografskem muzeju od junija do decembra 2016, pomeni velik miselni in strokovni korak, pravzaprav premik v razumevanju tega človeškega znanja in ustvarjalne palete. Avtorica razstave kustosinja dr. Janja Žagar (s sodelovanjem Afrodite Hebar Kljun) je odprla novo poglavje pomenov čipkaste ustvarjalnosti. Govorimo o premiku strokovnega zanimanja od predmetov, njihovih tehnik in struktur, tudi tako značilno lokalno in regionalno obremenjenih določevanj, k vezem, ki jih čipke ustvarjajo glede na prostore, čase in ljudi. Seveda so čipke v teh razmerjih le eden od členov. Stojijo med izdelovalci in lastniki ali posestniki čipkastih izdelkov. Z upoštevanjem teh razmerij moramo

razumevati čipke tudi kot vezi, torej kot komunikacije in različne funkcijske zveze. Če se najprej usmerimo k razmerjem med izdelovalci in čipkami, nas ne zanimajo le čipke kot take, ampak predvsem klekljanje ali neka druga tehnika, ki privede do čipke. Torej znanje in veščine, ki jih obvladajo posamezniki in posameznice. Vprašamo se, kdo so ti posamezniki in posameznice, ki so v sodobni družbi popolnoma nekaj drugega kot oni, ki so npr. v 18. ali 19. stoletju izdelovali čipke za minimalno dopolnjevanje družinskih proračunov. Danes se udeležujejo številnih tečajev klekljanja predstavnice in predstavniki najrazličnejših poklicnih skupin. Posebno vprašanje predstavlja redni ali dopolnilni pouk klekljanja v devetletki, saj imamo zanj tudi ustrezna slovenska učbenika, kar je v primerjavi z drugimi rokodelskimi panogami tako rekoč častna izjema. Drugo razmerje predstavljajo čipke in njihovi lastniki ali posestniki čipkastih izdelkov. Tudi v tem razmerju se nam odpirajo popolnoma novi pogledi na vezi, ki jih ustvarjajo čipke z njihovimi lastniki, seveda v povsem različnih časovnih obdobjih. Danes npr. je čipkasto ustvarjalno razmišljanje usmerjeno v paleto izraznih sporočil in ni več le del pravil oblačilnega videza, v okvirih katerega so čipke ali »špice« imele vlogo poudarjanja ali celo provokacije določenih delov telesa. Še več, lahko navedemo drzno misel, da so prav čipke pomenile eno najzgodnejših, čeprav nezavednih oblik enakopravnosti med spoloma, predvsem poudarjanja ženske spolne enakopravnosti. Čipkasti deli oblačil, čipkasto obrobljeni izrezi in čipkasta polnila so v bistvu odstirali in celo provocirali odnose med spoloma. Čipke so bile tudi pojem višje kulturne ravni, domene plemiških, cerkvenih in drugih privilegiranih družbenih skupin. Ob tem se postavlja vprašanje, če tudi v sodobnosti ne predstavljajo take vloge in pomenov, torej kljub njihovi siceršnji večji finančni in družbeni dostopnosti. Tudi razširitvi tehnoloških načinov.



Pogled v prvi razstavnici prostor z muzejskim gradivom (foto: Janja Žagar)

Razstava *Čipkaste vezi* je odprla torej številna vprašanja, ki omogočajo pogled v življenje s čipkami čez vse leto oz. leta. Če nekoliko podrobneje pogledamo v faktografske podatke o razstavi, ugotovimo, da je bilo razstavljenih 365 predmetov, kar je svojevrstna simbolika leta. Avtorica razstave je imela na voljo zbirko čipk v SEM, ki sodi med največje tovrstne zbirke pri nas. Veliko predmetov so prispevali tudi posamezniki, šole, fakultete in društva, nekaj čipk je bilo tudi iz drugih slovenskih muzejev. Razstava je sovpadala s 17. svetovnim kongresom mednarodne čipkarske organizacije OIIFA v Ljubljani od 24. do 26. junija 2016. Pravzaprav je bila eden najbolj reprezentativnih dogodkov ob tem kongresu. Vendar pa tej povezavi ne kaže dajati prevelikega pomena. Seveda je bil kongres velika priložnost za popularizacijo naših čipkarskih zbirk in tudi strokovnih dognanj o tem področju znanja. Glavni namen in cilj razstave moramo videti predvsem v razmislekih našega dojemanja, razumevanja in sprejemanja čipkarskega znanja in ustvarjalnosti. K temu je avtorica privedla s trdno strukturo razstave in štirimi razstavnimi poglavji, ki so vsako zase odpirala drug zorni kot za njihovo razumevanje, hkrati pa delovala v smislu sinteze celote. Prvo poglavje je predstavilo čipkarsko dediščino, ki je »uskkladiščena« v muzejih in muzejskih zbirkah ali pa sooblikuje zasebne spomine. Poglavje je navajalo k razmislekom o uporabi bogate dediščine, vendar ne v smislu repliciranja, ampak novih možnosti za sodobna ustvarjalna iskanja. To slednje se je odlično navezovalo na čipkaste izdelke, ki postajajo medij sodobnih iskanj in predvsem tudi sporočil.



Pogled v drugi razstavni prostor z izdelki zunanjih sodelavcev (foto: Janja Žagar)

Drugo poglavje je bilo prikaz zgodovinskega razvoja in klekljarskih tehnik, ki so temelj klekljarskega znanja, hkrati pa dediščina določenih prostorov, kar dobiva

tudi v slovenski sodobnosti dokaj različne, včasih tudi težko razumljene izraze in lokalistična zapiranja. Tretje poglavje je morda najbolj dosledno uveljavilo tudi metodološko izhodišče etnološke vede na rokodelskem in muzeološkem področju, saj je predstavilo paletu sodobnih avtorskih klekljarskih iskanj. Čipkaste strukture niso le medij sodobnega virtualnega in še kakšnega sveta, ampak predvsem tudi njegov odraz. V četrtem poglavju je avtorica razstave še utrdila vez med razstavljenim in obiskovalci. Slednjim je omogočila soustvarjanje razstave, z novopridobljenimi čipkami pa je posredovala tudi njihove zgodbe, ki so opredmetenje osebnih in skupnih dediščin. Razstavo so dopolnjevale še razne interaktivne vsebine za obiskovalce, programi in delavnice za otroke in odrasle, prodajna ponudba čipk in strokovna vodstva, predavanja in predstavitve.

Kadar v Sloveniji govorimo o čipkah, ne moremo mimo njihovega regionalnega in lokalnega opredeljevanja. To je seveda posledica ozkega pogleda in lokalne in regionalne zaprtosti, ki ni in noče biti sooblikovalka neke splošne slovenske razpoznavnosti. Lokalnost in regionalnost slovenskih čipk sta torej pogojeni le s kraji ali območji izdelovanja, ne pa z nekimi drugimi razlikujočimi znaki in elementi razlikovanja. Zelo nas lahko veseli, da se je znanje izdelovanja npr. klekljanih čipk v zadnjih desetletjih razširilo na predstavnike in predstavnice različnih družbenih in poklicnih skupin ter skoraj na vsa območja Slovenije. Če so še v 19. in delu 20. stoletja klekljali le na nekaterih geografskih območjih, danes klekljane in druge čipke izdelujejo po celotnem območju naše države. To je zelo pozitivno, saj tako z vso upravičenostjo govorimo o čipkarski ustvarjalnosti na Slovenskem, naj bo ta namenjena le osebnemu konjičkarskemu prizadevanju ali tako ali drugače ekonomsko usmerjenemu delovnemu procesu. Iz leta v leto se ustanavljajo nova društva klekljaric in izdelovalk drugih vrst čipk, kar je seveda več kot spodbuden podatek. Najštevilčnejša klekljarska društva so npr. danes na Koroškem in okolici, kjer še pred desetletji nihče ni poznal te oblike ustvarjalnega prizadevanja.



Pogled v drugi razstavni prostor z osrednjo sceno (foto: Jure Rus)

Razstava v Slovenskem etnografskem muzeju je bila zato veliko več kot le spremljajoče dejanje ob 17. svetovnem kongresu OIDFA. Veliko več za Slovenijo, za blaženje naših večkrat ozkih pogledov in lokalnih zaprtosti, pa tudi veliko več za svetovne razmere, saj je ponudila nove premisleke in poglede na to področje znanja in ustvarjalnosti. To se je skozi stoletja zgodovinskega razvoja spreminjalo ter sooblikovalo čase, okolja in ljudi, ki so na različne načine spoznavali, razumevali in dojemali sporočila ter jezike čipkastih sporočil. Čipke torej niso le »čipi« preteklih stoletij, ampak tudi današnjega časa.

254



Pogled v tretji razstavni prostor sodobnih čipkastih struktur (foto: Jure Rus)